

Kongre Değerlendirmesi

6. Uluslararası ODTÜ İktisat Kongresi

Demet Dinler

Bu yıl altıncısı düzenlenen Uluslararası İktisat Kongresi 11-14 Eylül tarihleri arasında Ankara’da gerçekleşti. Kongre bu yıl da her zamanki gibi iktisadın çok farklı alanlarından konu başlıklarını kapsıyordu. *Praksis* olarak, geçen yıl olduğu gibi bu yıl da pek çok Marksist iktisatçının katıldığı “siyasal iktisat” oturumlarını izledik. Bu yılki oturumların en çarpıcı özelliği, Arjantin ve Türkiye krizlerinin de etkisiyle küreselleşmenin ve IMF’nin rolünün çok radikal bir şekilde sorgulandığı bildiriler içermesiydi. Kongre boyunca bir tarafta neoklasik iktisadın takipçileri ya da IMF temsilcileri konuşurken diğer tarafta bu yaklaşımı ve IMF’yi sert bir şekilde eleştiren Marksistler bildirilerini sundular.

“Yükselen Pazarlarda Finansal Krizlerin 10 Yılı: Ne Öğrendik?” başlıklı oturumda ilk olarak Massachusettes Üniversitesi’nden Gerald Epstein söz aldı. “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yakın Dönemli Finansal Krizlerin Yapısal Nedenleri” başlıklı bildiriye sunan Epstein, hakim yaklaşımın aksine finansal liberalleşmeyle iktisadi büyüme arasında pozitif bir bağlantı olmadığını söyledi. Küreselleşme sürecinin, gelişmekte olan ülkelerde, finansal liberalleşmeyi zorlayan finansal sermaye tarafından belirlendiğini belirten Epstein argümanını, yaptığı ampirik çalışmayla desteklemeye çalıştı. Çalışmasında finansal sermaye kârlarıyla faiz ödemelerinden oluşan geliri rantıye payı olarak hesaplayan Epstein, bu payın son dönemde ne kadar arttığını ortaya koymaya gayret etti. Ayrıca rantıye sınıfın, her finansal krizin maliyetini emeğin sırtına yüklediğinin altını çizdi.

Buenos Aires Üniversitesi’nden Arturo O’Connell,

“1990’larda Arjantin Krizleri” başlıklı bildirisinde ironik bir şekilde Arjantin’in IMF’nin önerdiği bütün reçeteleri harfiyen uyguladığını ve hemen sonrasında da krize girdiğini anlattı. Arjantin ekonomisiyle ilgili çizdiği tablo “Türkiye gelecekte Arjantin olur mu?” sorusuna yanıt verir nitelikteydi: Bankaların % 64’ünün yabancıların elinde olması, Merkez Bankası’nın eşdeğerde döviz girmedikçe ekonomiyi finanse edememesi, özel emeklilik fonları aracılığıyla sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesi gibi uygulamaların Türkiye’de de artık geçerli olması, çıkarmamız gereken dersler açısından önemliydi.

Bilkent Üniversitesi’nden Erinc Yeldan “1990 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Sıcak Para Akışları ve Birikim Kalıpları” başlıklı bildirisinde Türkiye’nin maruz kaldığı kısa vadeli sıcak para hareketlerinin zararlarından söz etti. Yeldan, Dünya Bankası’nın söyleminin aksine kısa vadeli sermaye hareketleriyle ticaretin artması arasında bir bağlantı kurulamayacağını gösterdi.

Hindistan-Javaharlal Nehru Üniversitesi’nden C.P. Chandrasekhar’ın bildirisi “Finansal ve Reel Sektör: Küresel Konjonktür” başlığını taşıyordu. Finans sektörünün gelişmesiyle başlayan gelişmeleri değerlendiren Chandrasekhar, bunlar arasında tüketici kredi ve borçlarının inanılmaz bir şekilde artması, finansal kurumların gelişmesi, sermaye hareketlerinin başdöndürücü bir hızla gerçekleşmesi gibi olguları saydı.

Kongrede iki ayrı oturum olarak düzenlenen “Küresel Kriz ve Küreselleşme” oturumları da oldukça ilgi topladı. Oturumların birincisinde ilk sözü Rusya Bilimler Akademisi’nden B. Kagarlitsky aldı. “Küreselleşmenin Başarısızlığı ve Neoliberal Düşüncenin Krizi” başlıklı bildirisinde Kagarlitsky, son yıllarda meydana gelen olayların neoliberal küreselleşme teorisine hiçbir şekilde uymadığını; olguları açıklamada bu teorinin git-tikçe yetersiz kaldığını belirtti. Kagarlitsky, neoliberalizm “mitolojisine” karşı Marksizmin açıklayıcı gücünü savundu. Kagarlitsky’e göre neoliberalizmle beraber daha önce toplumsal yaşamın henüz ticarileşmemiş parçaları (sağlık ve eğitim gibi) metalaştırılmıştı. Düşen kâr oranları karşısında sermayenin kendisine tıpkı kolonyal dönemde olduğu gibi yeni mekânlar aradığını belirten Kagarlitsky, gelişmekte olan ülkelerin dış açılmasıyla yeni pazarlar yaratılmış olduğunu söyledi. Neoliberalizmi hem olumsal bir tarihsel süreç, hem de yönetici sınıfların hegemonya projesi olarak tanımlayan Kagarlitsky, başka pek çok bildiride olduğu gibi endüstri sermayesinin ikinci pla-

na düştüğünü ve finansal sermayenin belirleyici hale geldiğini vurguladı.

Filipinler Üniversitesi'nden Walden Bello ise "Küresel Kapitalizmin Çoğul Krizi" başlıklı bildirisinde ilk olarak neoliberalizmin krizinden sözetti. Bir yanda aşırı üretim krizi, diğer yanda ise ideolojik ve politik olarak kapitalist ilişkilerin yeniden üretilmesinde yaşanan krizden söz eden Bello, her yapısal uyum programının yeni krizlere yol açtığını belirtti. G. Sachs ve J. Stiglitz gibi bu programların hazırlanmasında görev almış kişilerin bile artık "pazar köktenciliği" olarak nitelendirdikleri aşırı liberalleşmeyi eleştirdiklerini söyleyen Bello, liberal demokrasilerin de bir meşruiyet krizi içinde olduklarını ileri sürdü. Bello, ayrıca, bir umut olarak gösterilen "Yeni Ekonomi"nin teknoloji temelli büyüme yaratacağı düşüncesinin bir yanılsamadan ibaret olduğunu altını çizdi. Konuşmasının sonunda neoliberalizm karşıtı hareketlerin yükseldiğini söyleyen Bello, Rosa Luxembourg'un "ya sosyalizm ya barbarlık" sözünün geçerliliğini hatırlattı.

Son konuşmacı olarak, Greenwich Üniversitesi'nden Alan Freeman, "Yeni Paradigmanın Başarısızlığı ve Amerikan Militarizminin Ekonomik Kökenleri" başlıklı bildirisinde savaşın kapitalizme dışsal bir şey olmadığını, tam da dünya ekonomisinin bir ürünü olduğunu ileri sürdü ve savaşa karşı çıkmak için onun ekonomik kökenlerini anlamının gerekliliğini vurguladı.

Aynı başlığı taşıyan ikinci oturumda ilk söz Javaharlal Nehru Üniversitesi'nden Jayati Gosh'a aitti. "Emperyalist Küreselleşme ve Güneydoğu Asya'nın Ekonomi Politikası" başlıklı bildirisinde Gosh, emperyalizmi dışarıdan kendini empoze eden bir faktör olarak değil, ülkelerin içsel sınıf ilişkilerinin parçası olarak tanımlamak gerektiğini savundu. Gosh, neoliberal dönem, finansın hakimiyeti, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, ekonomi yönetiminin gittikçe siyasetten koparılması ve demokratik katılım olanaklarının kısıtlanmasıyla tanımladı. Daha sonra Hindistan'ın durumuna değinen Gosh, Hindistan'ın ekonomik büyüme ve istikrar açısından bir başarı öyküsü olarak yorumlanmasının büyük bir hata olduğunu belirtti. Gosh, bazı ülkelere oranla durumu daha iyi olsa da kişi başına düşen milli gelir, yoksulluk oranı, altyapı hizmetleri gibi niteliksel ölçütler dikkate alındığında bu ülkenin durumunun sanıldığından tersine kötüleştiğini gösterdi.

Bir sonraki konuşmacı Sungur Savran'ın bildirisi "Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni: Avrasya'daki Çelişkilerin Dinamikleri" başlığını taşıyordu. Savran, küreselleşmeye yönelik bazı önermelerin geçerliliğini sorguladı. Küreselleşmenin kaçınılmaz bir süreç olmadığını, neoliberal politikaların küresel düzeydeki ifadesi olduğunu belirten Savran, bu sürecin de sandığı gibi geri çevrilemez olmadığını savundu. Savran ayrıca, uluslararası alanda çelişkilerin yoğunlaştığı alanın Avrasya bölgesi olduğuna da dikkat çekti.

California-Santa Barbara Üniversitesi'nden William Robinson, "Küresel Kapitalizmin Krizi Latin Amerikadan Nasıl Gözüküyor?" başlıklı bildirisinde neoliberal dönemi sermayenin ulusötesileşmesi kavramıyla tanımladı. Dergimizin mevcut sayısında bu konuya dair bir yazısını yayınladığımız Robinson'ın en çok "Ne Yapmalı" sorusuna verdiği yanıtlar dikkat çekiciydi. Toplumsal hareketler, köylüler, çevreciler vs. ile beraber bir karşı-hegemonya bloğu kurulduğunu belirten Robinson, öncelikle bu farklı direniş odaklarını biraraya getirecek merkezi bir siyasal gücün gerekliliğinden söz etti.

"Politik İktisat: Emek, Sermaye, Birikim, Bölüşüm" başlıklı oturumda Mersin Üniversitesi'nden Yüksel Akkaya ilk sözü aldı. "Türkiye'de İmalat Sanayiinde Emek ile Sermaye Arasında Bölüşüm Sorunu" başlıklı bildiriye sunan Akkaya'nın özellikle 1980'lerdeki ücretlerin seyrine ve grevlerin temel özelliklerine dair söyledikleri öğreticiydi. Akkaya 1980'lerin sonundaki ücret artışlarında, hem dış pazarların tıkanması sonucu iç pazara mal satma gerekliliğinin hem de işçi mücadelesinin rol oynadığını belirtti. Attaya, arka arkaya giden grevlerin çok az olduğunun, süreklilik sağlanamadığının ve bazı grevlerin işçiyi "terbiye etmeyi" hedeflediğinin altını çizdi. Akkaya ayrıca ücret artışlarının sadece reel ücret artışı üzerinden hesaplanması'nın doğru olmadığını, sınıfsal bir analiz için ücretin katma değere göre payının ve mark-up oranının da hesaplanması gerektiğini vurguladı.

Marmara Üniversitesi'nden Mehmet Türkay'ın "Türkiye Kapitalist Sermaye Birikiminin Uğrakları: Kapitalist Gelişmenin Dönemlendirilmesi Üzerine" başlıklı bildirisi, Türkiye tarihinin dönemlendirilmesinde kullanılan kriterlerin toplumsal gerçekliğin bütünsel kavranışına izin vermediğini belirtti. Örneğin liberal/devletçi ya da ithal ikamecilik/dışa açılma şeklinde ayrımlar yapmanın ve bunları birbirini dışlayan, birbirine

karşı süreçler olarak görmenin doğru olmadığını söyledi. Türkiye’ye göre bu sorunlar ancak sermaye birikimini teknik bir süreç yerine toplumsal ilişkilerin tanımladığı bir süreç olarak tanımlamakla aşılabilirdi. Temel sorumuz, bütünsel bir süreç olarak sermaye birikiminin tarihsel uğrak noktalarında nasıl farklılaştığı (kopuş ve süreklilik noktalarıyla beraber) olmalıydı. Bu anlamda dışa açılma bizzat ithal ikameci süreçte gelişen ve güçlenen sermaye gruplarının yeni talepleriyle örtüşmekteydi. Ya da devletçilik özel sermayeye rağmen değil, onun için uygulanan politikaları içermekteydi.

“Türkiye Ekonomisinde Vergi Gelirlerinin Gelişimi: Birikim Süreci Açısından Bir Yaklaşım 1960-1992” başlıklı bildirisinde, İstanbul Üniversitesi’nden Sezai Temelli son dönemde vergi gelirlerinin nasıl faiz ödemelerini karşıladığını, gelir vergisi ve dolaylı vergiler aracılığıyla vergi yükünün nasıl ücretli kesime aktarıldığını anlattı. Argümanlarını ampirik bulgularla destekleyen Temelli, vergilerin sınıfsal açıdan bölüşüm ilişkilerinin kendini gösterdiği bir alan olarak incelenebileceğinin ipuçlarını sundu.

Oturumda son olarak “Kriz Sürecinde Toplumsal Kesimlerarası Diyaloğ/Güç ilişkileri: İstanbul Yaklaşımı” başlıklı bildiriyi Marmara Üniversitesi’nden Fuat Ercan sundu. Ercan, uluslararası sermayenin etkisinin farklı ülkelerde pasif bir biçimde kabul edilmediğini, sermaye reçete sunsa da bu reçetenin farklı ülkelerin sınıfsal koşullarında biçimlendiğinden söz etti. Kriz sırasında sınırlı sayıda firmayı kurtarmaya yönelik geliştirilen bir yaklaşım olan “İstanbul Yaklaşımı”nın farklı sermaye grupları tarafından nasıl algılandığına değinen Ercan, bazı grupların kriz döneminde alınacak önlemleri “Anadolu Yaklaşımı” olarak düşünmek istediklerini; kredi ve kolaylıklardan sadece birkaç holdingin yararlanmasından rahatsız olduklarını ifade etti. Dünya Bankası’nın sadece TÜSİAD değil, TOBB ile de bağlantıya geçmesinin ülke içindeki güç ilişkilerinin iktisadi politikalarda dikkate alınması gerekliliğiyle ilişkilendiren Ercan, benzer süreçlerin Meksika ve Güney Kore gibi pek çok ülkede de yaşandığını belirtti.

Marksist iktisadın temel taşlarından olan emek değer teorisi ve kâr oranı iki ayrı oturumun konusu oldu. “Kâr Oranı: Marksist Bir Yaklaşım” başlıklı oturumda, Londra Üniversitesi’nden Simon Mohun, Utah Üniversitesi’nden Al Campbell ve Amsterdam Üniversitesi’nden Geert Reuten, farklı açılardan

“kâr oranı”nın nasıl kullanılabileceğinin örneklerini verdiler. İlk iki konuşmacı Amerika ve Japonya gibi somut ülke örneklerinde kâr oranlarının düşüşünü açıklarken, Reuten kuramsal bir analiz yaptı. “Emek Değer Teorisi Üzerine Tartışmalar” başlıklı oturumda ise Sussex Üniversitesi’nden Christopher Arthur, daha önce ODTÜ’de Eleştirel Gerçekçi Yaklaşım üzerine bir konferans da veren Utah Üniversitesi’nden Hans Ehrbar ve Greenwich Üniversitesi’nden Alan Freeman katıldılar. Konuşmacılar emek değer teorisi üzerine Marksistlerin kendi içlerindeki tartışmaları ve farklı perspektifleri yansıtan bildiri-ler sundular.

“Açık Forum: Küreselleşme Çağında Kalkınma Üzerine Radikal Perspektifler” başlıklı kapanış oturumu, kongre katılımcılarının kısa konuşmalarla başlattığı, salondaki bütün dinleyicilerin yorum ve sözlerine açık bir tartışma platformu olarak tasarlanmıştı. Tartışmanın ana eksenini kalkınma problemiydi. 4 gün boyunca yapılan tartışmalardan süzülen belli temalar ve problemler bu kapanış oturumunda da öne çıktı.

Konuşmalar sonunda ortaya çıkan sorulardan biri, devletin nasıl tanımlanacağı problemi idi. Sungur Savran, kalkınma açısından belli roller üstlense de devletin tek başına tarafsız bir aktör olarak görülemeyeceğini belirtti ve devletin sınıfsal niteliğinin altını çizdi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nden Galip Yalman da devlet/sınıf ilişkilerinin farklı ülkelerde aldığı özgül ve tarihsel biçimlere bakmanın önemini vurguladı.

İkinci bir soru reel sektörle finans sektörü arasındaki ilişkinin nasıl tarif edileceğiyle ilgiliydi. Pek çok bildirideki genel eğilim finansal sermayenin endüstri sermayesi karşısındaki tartışmasız üstünlüğü ve küreselleşme sürecindeki belirleyiciliği idi. Galip Yalman, finansal ve endüstriyel sermaye arasındaki ilişkinin antagonistik bir ilişki olarak görülmemesi gerektiğini belirtti. Sungur Savran ise temel analiz biriminin “rantıye sınıf” olmasını çok anlamlı bulmadığını, finansal ve endüstriyel sermayeyi, sermayenin toplam döngüsü içindeki farklı biçimler olarak görmeyi daha doğru olduğunu söyledi. Gerçekten de 1980’lerde sermaye gruplarının farklı alanlarda varlık göstermesi (borsa, endüstri ve iletişim sektörleri) daha bütünlüklü bir analizin gerekliliğine işaret ediyordu.

Üçüncü bir soru neoliberalizmin arkasındaki dinamiklerle ilgiliydi. Bunun sadece dışsal etkenlerle değil, ülke içindeki sınıfsal taleplerle olan bağına Jayati Gosh ve Fuat Ercan gibi ko-

nuşmacıların bildirileri ortaya koymuş oldu.

Bildirilerden çıkartabileceğimiz son bir sonuç, neoliberalizm ve küreselleşme eleştirisinin daha bütünlüklü bir kapitalizm eleştirisiyle bir arada yapılması gerektiği idi. Sadece neoliberal politikaların değil, toplumsal bir ilişkiler ağı olarak kapitalizmin eleştirisinin verilmesi çok önem taşıyor. Bu da Afrika ve Ortadoğu Çalışmaları Okulu'ndan Ben Fine'in sözettiği gibi tek başına iktisat disipliniyle değil, sosyal bilimlerin diğer disiplinleriyle girilecek bir diyalog sayesinde mümkün.

Siyasal İktisat oturumlarının en önemli yanı neoliberalizmin hegemonyasına bir bütün olarak karşı çıkmasıydı. Konuşmacılar toplumsal gerçekliğin alternatif bir çözümlemesinin; dolayısıyla da alternatif siyasi projelerin mümkün olduğunu bizlere bir kez daha göstermiş oldular. Kongrenin akademik önemine dair önemli bir saptamayı ise SOAS'tan Ben Fine yaptı. Fine, katılımcıların ve dinleyicilerin çok şanslı olduğunu; çünkü dünya çapında Marksistlerin biraraya gelmesinin ve böyle toplantılar düzenlemesinin akademideki liberal hegemonya yüzünden ne kadar zor ve ender bir olanak olduğunu belirtti.

Yapılan tartışmaların salonda kalmaması için en önemli çağırısı Al Campbell yaptı. Campbell, genelde bildirilerin varolan durumu tasvir ettiğini, bir dahaki sefere ne yapılabileceğine dair somut önermelerle gelinmesinin iyi olacağını söyledi. Görünen o ki "Ne Yapmalı" sorusu ya da Galip Yalman'ın deyimiyle "yaşatılabilir karşı-hegemonya projeleri"nin ne olacağı, akademinin gündemi için hâlâ en zor ve en önemli soru olmaya devam ediyor.■